নৱীনচন্দ্ৰ এন. মাজিথিয়া

বনাম

মেঘালয় ৰাজ্য আৰু অন্যান্য

২০০০ চনৰ ১৬ অক্টোবৰ

[ন্যায়াধীশ কে. টি. থমাছ, ন্যায়াধীশ আৰ. পি. শেঠি আৰু ন্যায়াধীশ এছ. এন. ভাৰিয়াভা]

ফৌজদাৰী প্ৰক্ৰিয়া বিধি, ১৯৭৩- উপধাৰা ১৫৬, ১৫৭ আৰু ২ (এইচ)- আৰক্ষীৰ তদন্ত- ৰাজ্যৰ বিত্তীয় সংকটৰ বাবে বিলম্ব- উচ্চ ন্যায়ালয়ে এটা ব্যক্তিগত পক্ষক তদন্তৰ বাবে পুঁজি যোগান ধৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়ে- বৈধতা- উপস্থাপন কৰে, বিধিবদ্ধ অনুসন্ধানকাৰী সংস্থাক তদন্তৰ ব্যয় পূৰণৰ বাবে ব্যক্তিগত পক্ষৰ পৰা বিত্তীয় সহায় লাভ কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিব নোৱাৰি- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ নিৰ্দেশনাবোৰ আঁতৰাই ৰখা হৈছে।

শব্দ আৰু বাক্যাংশ

"তদন্ত"- ফৌজদাৰী প্ৰক্ৰিয়া সংহিতা, ১৯৭৩ৰ ধাৰা ২ (এইচ) ৰ সন্দৰ্ভত অৰ্থ।

শ্বিলং স্থিত এটা কোম্পানীয়ে বোম্বাইস্থিত এটা কোম্পানীৰ সৈতে কিছু ব্যৱসায় কৰিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত শ্বিলঙৰ এটা কোম্পানীয়ে স্থানীয় আৰক্ষীক এখন FIR দাখিল কৰিছিল যে, বোম্বাই স্থিত কোম্পানীয়ে কোটি টকাৰ প্ৰতাৰণা কৰিছে। তদন্তৰ পিছৰে পৰা গোচৰটো দ্ৰুতগতিত আগবাঢ়িব নোৱাৰাৰ বাবে অভিযোগকাৰী কোম্পানীটোৱে উচ্চ ন্যায়ালয়ত এখন লেখ

আবেদন দাখিল কৰিছিল। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ এজন ন্যায়াধীশে অভিযোগকাৰী কোম্পানীক তদন্তৰ বাবে পুঁজি যোগান ধৰিবলৈ নিৰ্দেশ দি এক আদেশ জাৰি কৰিছিল। উত্তৰদাতা- ৰাজ্যই উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ খণ্ড বিচাৰপীঠৰ আগত আবেদন দাখিল কৰি অসফল হৈছে। FIR বাতিল কৰাৰ বাবে ব'ম্বে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ আগত আপীলকাৰীৰ লেখ আবেদনো কেৱল এই ভিত্তিত নাকচ কৰা হৈছিল যে, শ্বিলঙত দাখিল কৰা FIR বিবেচনা কৰাৰ বাবে আদালতৰ ক্ষেত্ৰাধিকাৰ নাছিল। সেয়েহে বৰ্তমানৰ আপীল আবেদন।

উক্ত আপীলৰ অনুমতি প্ৰদান কৰি আদালতে

উপস্থাপন কৰে- ১.১ এটা বিধিবদ্ধ অনুসন্ধানকাৰী সংস্থাক তদন্ত চলোৱাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় ব্যয় পূৰণত ব্যক্তিগত পক্ষৰ পৰা বিত্তীয় সাহায্য লাভ কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিব নোৱাৰি। সেয়েহে, তদন্তৰ বাবে পুঁজি যোগান ধৰাত উচ্চ ন্যায়ালয়ে জাৰি কৰা নিৰ্দেশনা বাতিল কৰা হয়। [৭২৯- এ- বি]

১.২ ৰাজ্যিক কোষাগাৰৰ বিত্তীয় সংকটত এটা ব্যক্তিগত পক্ষক এনে তদন্তৰ বাবে আৰক্ষীক পুঁজি যোগান ধৰাৰ অনুমতি দিয়াতো কোনো যুক্তি নহয়। এনে তদন্তত প্ৰয়োজনীয় ব্যয় পূৰণৰ বাবে ৰাজ্যখনৰ বিত্তীয় সম্পদ বৃদ্ধি কৰাটো প্ৰশাসনৰ লক্ষ্য। এনে কাৰ্য্যত ব্যৰ্থ হ'লে, তদন্তকাৰী বিষয়াজনক পুঁজি যোগান ধৰিবলৈ অভিযোগকাৰীক নিৰ্দেশ দিয়াৰ কোনো ভিত্তি নাই। আগ্ৰহী ব্যক্তিগত পক্ষৰ দ্বাৰা এনে পুঁজিৰ যোগান ধৰাটো ফৌজদাৰী প্ৰক্ৰিয়া সংহিতাত বিবেচনা কৰা তদন্তৰ বিষয় বিকৃতকৰণ কৰা হ'ব। এক বিকৃত তদন্ত হৈছে- ফৌজদাৰী ন্যায়ৰ গৰ্ভপাতৰ পূৰ্বসূৰী। সেয়েহে তদন্ত কৰাৰ বাবে আৰক্ষীক বিত্তীয় সাহায্য প্ৰদান কৰিবলৈ ব্যক্তিগত পক্ষসমূহক অনুমতি দিয়া দৃষ্টান্ত সৃষ্টি কৰাৰ যিকোনো প্ৰচেষ্টাক আগতীয়াকৈ দমন কৰিব লাগে। এনে কোনো দৃষ্টান্তই ন্যায় সুনিশ্চিত কৰিব নোৱাৰে। [৭৩২- বি- চি]

১.৩ চৰকাৰী তদন্তক যিকোনো বাহ্যিক প্ৰভাৱৰ পৰা সম্পূৰ্ণৰূপে আঁতৰাই ৰাখিব লাগিব। আৰক্ষীৰ তদন্ত অৱশ্যেই ৰাজ্যৰ দ্বাৰা যোগান ধৰা পুঁজিৰে হ'ব লাগে, এজন ধনী অভিযোগকাৰীয়ে তেওঁৰ অভিযোগৰ তদন্তত আৰক্ষীক যিকোনো পৰিমাণৰ পুঁজি যোগান ধৰাটো সম্ভৱ হ'ব পাৰে, কিন্তু এজন দৰিদ্ৰ ব্যক্তিয়ে আৰক্ষীক কোনো বিত্তীয় সাহায্য প্ৰদান কৰিব নোৱাৰে। সাংবিধানিক আঁচনিৰ অধীনত, আৰক্ষী আৰু অন্যান্য বিধিবদ্ধ অনুসন্ধানকাৰী সংস্থাসমূহক যিসকলে ইয়াৰ ব্যয় বহন কৰিব পাৰে তেওঁলোকৰ দ্বাৰা সহজলভ্য কৰিবলৈ অনুমতি দিব নোৱাৰি। অভিযোগ দাখিল কৰা ব্যক্তিগৰাকীৰ বিত্তীয় ক্ষমতা নিৰ্বিশেষে সকলো অভিযোগ সমান সাৱধানতাৰে আৰু সমান নিৰপেক্ষতাৰে তদন্ত কৰা হ'ব। [৭৩১-এফ, জি, এইচ; ৭৩২-এ]

এইচ. এন. ৰিশবুদ বনাম দিল্লী ৰাজ্য, এ.আই.আৰ. (১৯৫৫) এছ. চি. ১৯৬; *মধ্য প্ৰদেশ ৰাজ্য বনাম মুবাৰক আলী,* এ.আই.আৰ. (১৯৫৯) এছ. চি. ৭০৭; *চিৰাজজুদ্দিন বনাম মাদ্ৰাজ ৰাজ্য,* [১৯৭০] ৩ এছ.চি.আৰ. ৯৩১; *ৰাজস্থান ৰাজ্য বনাম গুৰচাৰন্দাস চাড্ডা,* [১৯৮০] ১ এছ. চি. চি. ২৫০ আৰু *আৰ. সৰালা বনাম টি. এছ. ভেলু,* [২০০০] ৪ এছ. চি. চি. ৪৫৯-ৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰা হৈছে।

নবীনচন্দ্ৰ এন. মাজিথিয়া বনাম মহাৰাষ্ট্ৰ ৰাজ্য আৰু অন্যান্য, (২০০০) ১০ জে. টি. ৬১।

ৰে মুদ্দাম্মা মল্লা ৰেড্ডী, (১৯৫৪) ক্ৰিমি. এল. জে. ১৬৭,-ৰে অনুমোদিত।

ফৌজদাৰী আপীলীয় ক্ষেত্ৰাধিকাৰ- ফৌজদাৰী আপীল নং ৮৭৪- ২০০০।

ডব্লিউ. এ. নং ৬৩৫- ১৯৯৭-ত গৌহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ৩০.০৭.৯৮-ৰ ৰায় আৰু আদেশৰ পৰা।

আবেদনকাৰীৰ পক্ষত নিখিল সাখাৰ্দাণ্ডে, এছ. আৰ. গ্ৰোভাৰ আৰু শ্ৰীমতী মীনাক্ষী সাখাৰ্দাণ্ডে।

ৰাজ্যৰ পক্ষত ৰঞ্জন মুখাৰ্জী, ৪-৫ নং উত্তৰদাতাৰ পক্ষত অনিল শ্ৰীবাস্তৱ।

আদালতৰ ৰায় প্ৰদান কৰে-

ন্যায়াধীশ থমাছ,

এটা নিৰ্দিষ্ট ফৌজদাৰী গোচৰৰ তদন্ত অব্যাহত ৰাখিবলৈ আৰক্ষীৰ নিষ্ক্ৰিয়তাক ৰাজ্যখনৰ বিত্তীয় সংকটৰ বাবে দায়ী কৰা হৈছিল আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ে অভিযোগকাৰীক ব্যয় পূৰণ কৰিবলৈ আৰক্ষীক পুঁজি যোগান ধৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিছিল। যি পক্ষৰ বিৰুদ্ধে গোচৰটো দাখিল কৰা হৈছিল সেই পক্ষই অনুভৱ কৰিছিল যে, এনে ব্যক্তিগত পুঁজিৰে কৰা তদন্ত ভাড়া কৰা তদন্তৰ সমান যি, বিধিবদ্ধ তদন্তৰ উদ্দেশ্যৰ পৱিত্ৰতাক আঘাত কৰিব আৰু সেয়েহে তেওঁ আপীল কৰাৰ বিশেষ অনুমতি বিচাৰি এই আদালতত আবেদন কৰিছিল। অনুমতি প্ৰদান কৰা হৈছে।

ওপৰোক্ত নিৰ্দেশনা জাৰি কৰাৰ কাৰণসমূহ সংক্ষেপে তলত উল্লেখ কৰা হ'লঃ মুম্বাইস্থিত এটা কোম্পানীয়ে মুম্বাই চহৰৰ বাণিজ্যিকভাৱে কেন্দ্ৰবিন্দুস্বৰূপ স্থানত অৱস্থিত কিছু ভূমিৰ স্বত্বাধিকাৰ দাবী কৰিছিল। মেঘালয়ৰ শ্বিলঙত মুখ্য কাৰ্যালয় থকা আন এটা কোম্পানীয়ে উক্ত ভূমিৰ সন্দৰ্ভত মুম্বাই কোম্পানীৰ সৈতে কিছু লেনদেন কৰিছিল। ফৌজদাৰী প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ হোৱাৰ পৰ্যায়ৰ বাহিৰে এই আপীল আবেদনৰ বিবাদসমূহৰ অধিক বিৱৰণ প্ৰয়োজনীয় নহয়। শ্বিলং- কোম্পানীয়ে শ্বিলং আৰক্ষীৰ ওচৰত FIR দাখিল কৰিছিল যে, মুম্বাই- কোম্পানীয়ে শ্বিলং- কোম্পানীক ন কোটি টকাৰ প্ৰতাৰণা কৰিছে। উক্ত FIR দাখিল কৰাৰ কিছু সময়ৰ পিছত শ্বিলং- কোম্পানীয়ে লক্ষ্য কৰিছিল যে, আৰক্ষীয়ে কোম্পানীটোৱে আশা কৰাৰ দৰে

দ্ৰুত বা সেই পৰ্য্যায়ত তদন্তৰ সৈতে আগবাঢ়িব পৰা নাই। সেয়েহে শ্বিলং-কোম্পানীয়ে উপযুক্ত নিৰ্দেশনাৰ বাবে গৌহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ আগত এখন লেখ আবেদন দাখিল কৰিছিল। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ এজন ন্যায়াধীশে এটা নিৰ্দেশনা প্ৰদান কৰিছিল, যাৰ উদ্ধৃত অংশত এইদৰে কোৱা হৈছেঃ

> "এই পৰিস্থিতিত মই নিৰ্দেশ দিওঁ যে, যদি আবেদনকাৰীয়ে তদন্ত আৰম্ভ কৰিবলৈ আৰু তদন্তৰ কামৰ সৈতে সম্পৰ্কিত জ্যেষ্ঠ আৰক্ষী বিষয়াৰ ব'ম্বে ভ্ৰমণৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় ধন জমা দিবলৈ সাজু থাকে, তেন্তে ৰাজ্য চৰকাৰে তেওঁলোকক এনে কৰিবলৈ অনুমতি দিব আৰু তদন্তকাৰী দলটোক একাগ্ৰতাৰে আৰু দ্ৰুতগতিত আগবাঢ়িবলৈ নিৰ্দেশ দিব।
>
> "ইয়াৰ উপৰিও নিৰ্দেশ দিয়া হৈছে যে, তদন্ত আৰম্ভ কৰিবলৈ প্ৰয়োজনীয় ধনৰ পৰিমাণ আবেদনকাৰীক এসপ্তাহৰ ভিতৰত অৱগত কৰা হ'ব আৰু আবেদনকাৰীয়ে তাৰপিছত তিনি দিনৰ ভিতৰত পৰিমাণটো জমা দিব লাগিব।"

যিহেতু, উপৰোক্ত নিৰ্দেশনা মেঘালয়ৰ আৰক্ষী সঞ্চালক প্ৰধানৰ বাবে স্পষ্টভাৱে অপ্ৰীতিকৰ আছিল, সেয়েহে তেওঁ আৰু ৰাজ্যখনৰ গৃহ সচিবে একক ন্যায়াধীশৰ দ্বাৰা জাৰি কৰা নিৰ্দেশক প্ৰত্যাহ্বান জনাই ৰাজ্যচৰকাৰৰ সৈতে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ খণ্ড বিচাৰপীঠৰ আগত এখন আবেদন দাখিল কৰিছিল। ৰাজ্যৰ মতে, মহাৰাষ্ট্ৰ আৰক্ষীয়ে মুম্বাইত তদন্ত কৰিব লাগিব আৰু সেয়েহে একক ন্যায়াধীশৰ দ্বাৰা জাৰী কৰা নিৰ্দেশনা কাৰ্যকৰী নহয়। কিন্তু, উক্ত যুক্তিটো খণ্ড বিচাৰপীঠে প্ৰত্যাখ্যান জনাইছিল। ক্ষতিগ্ৰস্ত অভিযোগকাৰীৰ পৰা পুঁজি লাভ কৰিবলৈ একক ন্যায়াধীশে জাৰি কৰা নিৰ্দেশনাৰ সন্দৰ্ভত খণ্ড বিচাৰপীঠে বেছি পলম কৰা নাছিল। অৱশ্যে বিদ্বান ন্যায়াধীশসকলে

উক্ত নিৰ্দেশত হস্তক্ষেপ কৰা নাছিল আৰু পৰ্যবেক্ষণ কৰি কৈছিল যে, “যিকোনো ক্ষেত্ৰতে বিদ্বান একক ন্যায়াধীশজনে গোচৰটোৰ বিচিত্ৰ তথ্য আৰু পৰিস্থিতিৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি এক ন্যায়সংগত আৰু সঠিক নিৰ্দেশ জাৰি কৰিছে।”

এই সন্দৰ্ভত আমি উল্লেখ কৰিব পাৰো যে, ওপৰৰ পৰ্যায়ত আবেদনকাৰীক আওতাত অনা হোৱা নাছিল। শ্বিলঙত কি ঘটিছিল সেই সকলোবোৰৰ বিষয়ত তেওঁক অন্ধকাৰত ৰখা হৈছিল কিয়নো, আবেদনকাৰীয়ে মুম্বাইত সীমাবদ্ধ হৈ নিজৰ ব্যৱসায় চলাই আছিল। কিন্তু, যেতিয়া তেওঁক শ্বিলঙত দাখিল কৰা FIRৰ সন্দৰ্ভত আৰক্ষীয়ে মাতিছিল, তেতিয়া তেওঁ তেতিয়ালৈকে সংঘটিত তথ্যসমূহৰ বিষয়ে জানিব পাৰিছিল। সেয়েহে তেওঁ সংবিধানৰ ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত FIR বাতিল কৰাৰ বাবে আৰু ইয়াৰ ওপৰত লোৱা পৰৱৰ্তী প্ৰক্ৰিয়াৰ বাবে ব'ম্বে উচ্চ ন্যায়ালয়ত এক লেখ আবেদন দাখিল কৰিছিল। কিন্তু ব'ম্বে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ এক খণ্ড বিচাৰপীঠে এই বিষয়ত অক্ষমতা প্ৰকাশ কৰিছিল আৰু শ্বিলঙত পঞ্জীয়ন কৰা FIRৰ সৈতে বিবেচনা কৰিবলৈ সংবিধানৰ ২২৬নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত একমাত্ৰ ব'ম্বে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ কোনো অধিকাৰ নথকাৰ ভিত্তিত লেখ আবেদনখন নাকচ কৰিছিল।

যেতিয়া উক্ত লেখ আবেদনখন নাকচ কৰা হৈছিল, তেতিয়া আবেদনকাৰীয়ে দুখন বিশেষ অনুমতি আবেদন লৈ এই আদালতলৈ গৈছিল, এখনত ব'ম্বে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ওপৰোক্ত ৰায়ক প্ৰত্যাহ্বান জনাই, য'ত আঞ্চলিক ক্ষেত্ৰাধিকাৰৰ অভাৱত তেওঁৰ লেখ আবেদন নাকচ কৰা হৈছিল আৰু আনখনত গৌহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ খণ্ড বিচাৰপীঠৰ ৰায়দানক প্ৰত্যাহ্বান

জনাই, যাৰ দ্বাৰা শ্বিলং আৰক্ষীক উত্তৰদাতা কোম্পানীৰ পৰা পুঁজি সংগ্ৰহ কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়া হৈছে।

আমি প্ৰাসংগিকভাৱে উল্লেখ কৰিব পাৰো যে, উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ৰায়ৰ বিৰুদ্ধে আপীলকাৰীয়ে দাখিল কৰা বিশেষ অনুমতি আবেদনখন পৃথকে পৃথকে অনুমতি প্ৰদান কৰি বিবেচনা কৰা হৈছিল আৰু সেই আপীলত ৰায় ঘোষণা কৰা হৈছে। এই যুক্তি *নবীনচন্দ্ৰ এন. মাজিথিয়া বনাম মহাৰাষ্ট্ৰ ৰাজ্য আৰু অন্যান্য* (২০০০) ১০ জে. টি. ৬১– হিচাপে উল্লেখ কৰা হৈছে। এই আদালতে উক্ত ৰায়ৰ জৰিয়তে উত্তৰদাতা কোম্পানীয়ে দাখিল কৰা FIRখন মুম্বাই আৰক্ষীৰ তদন্তৰ বাবে শ্বিলং আৰক্ষীৰ ওচৰলৈ স্থানান্তৰ কৰাৰ নিৰ্দেশ দিয়ে।

এইটো ধাৰণা কৰা হৈছিল যে, আপীলকাৰীৰ অভিযোগ এই আদালতৰ দ্বাৰা দিয়া উপৰোক্ত নিৰ্দেশৰ দ্বাৰা সমাধান কৰা হৈছিল। কিন্তু, আপীলকাৰীৰ লগতে মেঘালয় ৰাজ্যৰ বিদ্বান পৰামৰ্শদাতাই উপস্থাপন কৰিছিল যে, গৌহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ এই ৰায়ে দুখৰ সঁফুৰা মুকলি কৰিব কিয়নো, বহুতে একে সুবিধা দাবী কৰিব আৰু ৰাজ্যৰ ভূমিকা গুৰুতৰভাৱে ক্ষতিগ্ৰস্ত হ'ব। পৰামৰ্শদাতাই লগতে কয় যে, নিৰ্দেশনাটো বলৱৎ হৈ থাকিবলৈ অনুমতি দিব নোৱাৰি কিয়নো ই ফৌজদাৰী প্ৰক্ৰিয়া বিধিৰ আঁচনিৰ বিপৰীত। সেয়েহে তেওঁলোকে এই আপীলত যোগ্যতাৰ ভিত্তিত সিদ্ধান্ত লোৱাৰ ওপৰত জোৰ দিছিল।

এনেদৰে, প্ৰশ্নৰ উত্থাপন হয়– তদন্ত চলোৱাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় ব্যয় পূৰণ কৰাৰ বাবে ব্যক্তিগত পক্ষৰ পৰা বিত্তীয় সহায় লাভ কৰিবলৈ এটা বিধিবদ্ধ অনুসন্ধানকাৰী সংস্থাক নিৰ্দেশ দিয়া হ'ব নেকি?

“তদন্ত” সংজ্ঞায়িত কৰা হৈছে যে, আৰক্ষী বিষয়া বা যিকোনো ব্যক্তিৰ দ্বাৰা পৰিচালিত প্ৰমাণ সংগ্ৰহৰ বাবে এই বিধিৰ অধীনত সকলো প্ৰক্ৰিয়া অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। সেয়েহে সংহিতাৰ ব্যৱস্থাৰ বাহিৰৰ কোনো প্ৰক্ৰিয়া তদন্তৰ ৰূপৰেখাৰ ভিতৰলৈ টানি আনিব নোৱাৰি। অন্য অৰ্থত বিধিৰ পৰিসৰৰ বাহিৰৰ যিকোনো কাৰ্য্যকলাপক বিধিৰ উদ্দেশ্যত তদন্ত হিচাপে গণ্য কৰা নহ’ব। সংহিতাৰ আঁচনিৰ অধীনত, অপৰাধ সংঘটিত হোৱা সম্পৰ্কীয় তথ্য দাখিল কৰি তদন্ত আৰম্ভ কৰা হয়। যদি এইটো এক cognizable (বিচাৰ্য্য) অপৰাধ হয়, তেন্তে মৌখিকভাৱে তথ্য প্ৰদান কৰা আৰক্ষী থানাৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত বিষয়াৰ ইয়াক লিখিত ৰূপ লিপিবদ্ধ কৰা আৰু খবৰদাতাৰ স্বাক্ষৰ লাভ কৰাৰ বিধিবদ্ধ কৰ্তব্য আছে। তেওঁ লিখিতভাৱেই হওঁক বা ওপৰত উল্লেখ কৰা অনুসৰি লিখিতৰূপ দিয়াই হওঁক, তথ্যৰ বিষয়বস্তু তদৰ্থে ৰাজ্যই নিৰ্ধাৰণ কৰা এখন পুথিত অন্তৰ্ভূক্ত কৰিব। যদি তাত উল্লেখ কৰা অপৰাধটো এক cognizable (বিচাৰ্য্য) অপৰাধ হ’লে, ভাৰপ্ৰাপ্ত বিষয়াৰ এনে কৰাৰ পৰা হাত সাৰিব নোৱাৰে, এই অপৰাধ সেই আৰক্ষী থানাৰ সীমাৰ ভিতৰত সংঘটিত হওঁকেই বা নহওঁকেই। কিন্তু, non-cognizable (অবিচাৰ্য্য) অপৰাধৰ ক্ষেত্ৰত আৰক্ষী থানাৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত বিষয়াৰ এই অপৰাধ লিপিবদ্ধ কৰাৰ কোনো বাধ্যবাধকতা নাই যদিহে, অপৰাধটো তেওঁৰ আৰক্ষী থানাৰ সীমাৰ ভিতৰত সংঘটিত হোৱা নাছিল।

বিধিৰ ১৫৬ (১) ধাৰাত কোৱা হৈছে যে, উক্ত আৰক্ষী বিষয়াজনে সেই FIRৰ অধীনত থকা যিকোনো অপৰাধৰ তদন্ত কৰিব পাৰে, যদি উক্ত অপৰাধটো সেই আৰক্ষী থানাৰ সীমাৰ ওপৰত অধিকাৰ থকা আদালতৰ দ্বাৰা তদন্ত বা বিচাৰ কৰিব পাৰি। যদি অপৰাধটো এনে আৰক্ষী থানাৰ সীমাৰ বাহিৰত সংঘটিত হৈছিল, তেন্তে আৰক্ষী থানাৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত বিষয়াজনে

এনে আঞ্চলিক অধিকাৰ থকা আৰক্ষী থানালৈ FIR প্ৰেৰণ কৰিব পাৰে। বিভিন্ন ৰাজ্যই আকস্মিক পৰিস্থিতিত FIR স্থানান্তৰ কৰাৰ নিয়ম প্ৰস্তুত কৰিছে।

তাৰপিছত তদন্ত আৰম্ভ হ'ব আৰু তদন্তকাৰী বিষয়াজনে এখোজ এখোজকৈ আগবাঢ়িব লাগিব। এই সংহিতাত এনে তদন্তৰ সময়ত নিম্নলিখিত পদক্ষেপসমূহ গ্ৰহণ কৰাৰ কথা বিবেচনা কৰা হৈছেঃ

> (১) গোচৰটোৰ স্থানলৈ আগবাঢ়ি যোৱা; (২) গোচৰটোৰ তথ্য আৰু পৰিস্থিতি নিৰ্ণয় কৰা; (৩) সন্দেহযুক্ত অপৰাধীক বিচৰা আৰু গ্ৰেপ্তাৰ কৰা; (৪) অপৰাধ সংঘটিত হোৱা সম্পৰ্কীয় প্ৰমাণ সংগ্ৰহ কৰা য'ত– (ক) বিভিন্ন ব্যক্তিৰ পৰীক্ষা (অভিযুক্তকে ধৰি) আৰু যদি বিষয়াজনে উপযুক্ত বুলি ভাবে তেন্তে তেওঁলোকৰ বিবৃতি লিপিবদ্ধ কৰা, (খ) তদন্তৰ বাবে আৰু বিচাৰত হাজিৰ কৰোৱাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় বুলি গণ্য কৰা বস্তুবোৰ জব্দ কৰাৰ স্থানসমূহৰ অনুসন্ধান কৰা; আৰু (৫) সংগ্ৰহ কৰা সামগ্ৰীৰ ওপৰত অভিযুক্তজনক বিচাৰৰ বাবে ন্যায়াধীশৰ সন্মুখত হাজিৰ কৰিব পৰা গোচৰ আছে নেকি আৰু যদি আছে, তেন্তে ধাৰা ১৭৩ৰ অধীনত অভিযোগ-পত্ৰ দাখিল কৰি ইয়াৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰা হৈছে নেকি।"
>
> (vide *এইচ. এন. ৰিশবুদ বনাম দিল্লী ৰাজ্য*, এ. আই. আৰ. (১৯৫৫) এছ. চি. ১৯৬ আৰু *মধ্য প্ৰদেশ ৰাজ্য বনাম মুবাৰক আলী*, এ. আই. আৰ. (১৯৫৯) এছ. চি. ৭০৭)।

উপৰোক্ত সকলো কৰ্তব্য আইনৰ দ্বাৰা আৰক্ষীক প্ৰদান কৰা হৈছে আৰু সেইবোৰ বিধিবদ্ধ কৰ্তব্য হিচাপে পালন কৰা হ'ব। তদন্ত কৰাৰ বাবে

এনে পদক্ষেপ প্ৰস্তুত কৰাৰ আঁৰৰ ধাৰণাটো হ'ল এইয়ে যে– কোনো আগ্ৰহী পক্ষৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত নোহোৱাকৈ বিধিবদ্ধ কৰ্তৃপক্ষক স্বাধীনভাৱে তদন্ত সম্পন্ন কৰিবলৈ সক্ষম কৰা। তদন্ত কেৱল ন্যায়পূৰ্ণই নহয় কিন্তু, নিৰপেক্ষ হ'ব লাগিব আৰু তেওঁলোকে উপনীত হোৱা সিদ্ধান্তও পক্ষপাতশূণ্য হ'ব লাগিব।

মাদ্ৰাজ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ এক খণ্ড বিচাৰপীঠে বিধিবদ্ধ তদন্তৰ উদ্দেশ্যত *ৰে মুদ্দাম্মা মল্লা ৰেড্ডী* (১৯৫৪) ক্ৰি.এল.জে. ১৬৭ত তলত উল্লেখ কৰা মন্তব্যসমূহৰ জৰিয়তে আঙুলিয়াই দিছিলঃ

> তদন্তকাৰী আৰক্ষী মূলতঃ নিৰীহ ব্যক্তিৰ স্বাধীনতাৰ অভিভাৱক। নিৰ্দোষী ব্যক্তিসকলৰ ওপৰত দায়িত্বহীন আৰু ভুৱা প্ৰভাৱ পেলোৱাৰ অভিযোগ যাতে আৰোপ কৰা নহয় তাৰ বাবে তেওঁলোকৰ ওপৰত এক ডাঙৰ দায়িত্ব ন্যস্ত কৰা হয়। তদন্তকাৰী আৰক্ষীৰ ওপৰত এটা কৰ্তব্য আছে যে, তেওঁ প্ৰথম অভিযোগ অতি যত্নৰে পৰীক্ষা কৰিব, য'ত কেইবাজনো লোকক জড়িত কৰা হয় আৰু ইয়াৰ সত্যতাৰ বিষয়ত সন্তুষ্ট নোহোৱালৈকে ইয়াৰ ভিত্তিত গোচৰ গঢ়ি তোলাৰ পৰা বিৰত থাকিব লাগে।

চিৰাজজুদ্দিন বনাম মাদ্ৰাজ ৰাজ্য [১৯৭০] ৩ এছ. চি. আৰ. ৯৩১] গোচৰত এই আদালতে তদন্তৰ সৈতে জড়িত বিধিৰ বিভিন্ন ব্যৱস্থাৰ কথা উল্লেখ কৰাৰ পিছত এইদৰে কৈছে–

> বিধিৰ ওপৰত উল্লেখ কৰা সকলো ব্যৱস্থাৰ লক্ষ্য হৈছে– ফৌজদাৰী গোচৰৰ তথ্য আৰু পৰিস্থিতিৰ এক নিৰপেক্ষ তদন্ত নিশ্চিত কৰা; অপৰাধ যিমানেই গুৰুতৰ হওঁক আৰু অপৰাধৰ বাবে দোষী বুলি গণ্য কৰা এজন ব্যক্তিৰ বিৰুদ্ধে পৰিস্থিতি যিমানেই

অপৰাধমূলক হওঁক, ফৌজদাৰী প্ৰক্ৰিয়া বিধিৰ লক্ষ্য হৈছে- অভিযোগপত্ৰ দাখিল কৰাৰ আগতে অপৰাধৰ তদন্ত কৰা বিষয়াসকলৰ ফালৰ পৰা সৰ্বাধিক নিৰপেক্ষতা ব্যৱহাৰ কৰি দোষী সাব্যস্তকৰণটো নিশ্চিত কৰা। স্পষ্টভাৱে কৰা ধাৰণাটো হ'ল এইয়ে যে, ইয়াক অনুষ্ঠিত কৰাৰ বাবে স্পষ্ট আৰু গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণ নথকা পৰ্যন্ত কোনো লোকক ফৌজদাৰী বিচাৰৰ হাৰাশাস্তিৰ সন্মুখীন কৰা উচিত নহয়।”

উক্ত পৰ্যৱেক্ষণসমূহৰ পিছত এই আদালতে *ৰাজস্থান ৰাজ্য বনাম গুৰচাৰন্দাস চাড্ডা* [১৯৮০] ১ এছ.চি.চি. ২৫০ গোচৰটোৰ তদন্ত কৰিছিল।

এই বিধিয়ে ব্যক্তিগত অনুসন্ধানকাৰী সংস্থাটোক স্বীকৃতি নিদিয়ে। যদি কোনো ব্যক্তিয়ে এনে কোনো ব্যক্তিগত সংস্থা নিয়োগ কৰিবলৈ আগ্ৰহী হয়, তেন্তে তেওঁ নিজৰ সাম্ভাব্য বিপদ জানি আৰু নিজৰ খৰচত এনে কৰিব পাৰে, কিন্তু এনে তদন্তক আইনৰ অধীনত কৰা তদন্ত হিচাপে গণ্য কৰা নহ'ব। এনে ব্যক্তিগত অনুসন্ধানত সংগ্ৰহ কৰা যিকোনো প্ৰমাণ আৰু এনে তদন্তকাৰীসকল উপনীত হোৱা কোনো সিদ্ধান্ত public prosecutor (চৰকাৰী অধিবক্তা)ৰ দ্বাৰা কোনো বিচাৰত উপস্থাপন কৰিব নোৱাৰি। নিশ্চিতভাৱে প্ৰতিপক্ষৰ বাবে এনে প্ৰমাণ উপস্থাপন কৰাটো সম্ভৱ হ'ব পাৰে। এই সন্দৰ্ভত আমি এই আদালতৰ শেহতীয়া সিদ্ধান্ত- *আৰ.সৰলা বনাম টি. এছ. ভেলু* [২০০০] ৪ এছ. চি. চি. ৪৫৯]ৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰো। এই আদালতে কয় যে, তদন্তৰ পৰ্য্যায়ত এজন চৰকাৰী অধিবক্তা আনুষ্ঠানিকভাৱে জড়িত হ'ব নোৱাৰে। উক্ত সিদ্ধান্তত এই আদালতে দিয়া নিম্নলিখিত পৰ্যৱেক্ষণবোৰ উপযোগী হ'ব-

“ফৌজদাৰী ন্যায়ৰ প্ৰশাসনিক কাৰ্য্যত, তদন্ত আৰু গোচৰ চলোৱাতো দুটা পৃথক দিশ। চৰকাৰী অধিবক্তাৰ ভূমিকা আদালতৰ ভিতৰত থাকে, আনহাতে তদন্ত আদালতৰ বাহিৰত হয়। সাধাৰণতে, তদন্তকাৰী সংস্থাই তদন্তৰ শেষত আদালতত গোচৰটো উপস্থাপন কৰাৰ পিছত এজন চৰকাৰী অধিবক্তাৰ ভূমিকা আৰম্ভ হয়। এইক্ষেত্ৰত ব্যতিক্ৰম হৈছে এইয়ে যে, চৰকাৰী অধিবক্তাই যিকোনো পৰ্যায়ত সংশ্লিষ্ট পক্ষই দাখিল কৰা জামিন আবেদনৰ বিবেচনা কৰিব লাগিব পাৰে। চৰকাৰী অধিবক্তাক তদন্তত জড়িত কৰাটো নিৰপেক্ষ হোৱাৰ লগতে আইনত ক্ষতিকাৰক। যিকোনো পৰ্য্যায়তে আদালতৰ নিৰ্দেশ অনুসৰি কোনো অনুসন্ধানকাৰী সংস্থাক চৰকাৰী অধিবক্তাৰ মতামত বিচাৰিবলৈ বাধ্য কৰিব নোৱাৰি।”

যিকোনো বাহ্যিক প্ৰভাৱৰ পৰা চৰকাৰী তদন্তক সম্পূৰ্ণৰূপে মুক্ত কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰাৰ বাবে ওপৰত আলোচনা কৰা হৈছে। আৰক্ষীৰ তদন্ত অৱশ্যেই ৰাজ্য চৰকাৰে যোগান ধৰা পুঁজিৰে হ’ব লাগে। এজন ধনী অভিযোগকাৰীয়ে তেওঁৰ অভিযোগৰ তদন্ত কৰাৰ বাবে আৰক্ষীক যিকোনো পৰিমাণৰ পুঁজি যোগান ধৰাটো সম্ভৱ হ’ব পাৰে। কিন্তু, এজন দৰিদ্ৰ ব্যক্তিয়ে আৰক্ষীক কোনো ধৰণৰ আৰ্থিক সহায় আগবঢ়াব নোৱাৰে। এইটো এটা স্বীকৃত বাস্তৱ যে, আৰ্থিক ক্ষমতা থকা জনৰ হাততে সিদ্ধান্ত লোৱাৰ বাঘজৰী থাকে। ইয়াৰ ফল হৈছে এইয়ে যে, যিয়ে বস্তুৰ খৰচ বহন কৰে, সাধাৰণতে নিয়ন্ত্ৰণৰ সুবিধাও পায়। আমাৰ সাংবিধানিক আঁচনি অনুসৰি আৰক্ষী আৰু অন্যান্য বিধিবদ্ধ অনুসন্ধানকাৰী সংস্থাসমূহক, ব্যয় বহন কৰিব পৰা সকলৰ দ্বাৰা সহজলভ্য কৰাৰ অনুমতি দিব নোৱাৰি। অভিযোগ দাখিল কৰা ব্যক্তিগৰাকীৰ বিত্তীয় ক্ষমতা নিৰ্বিশেষে

সকলো অভিযোগ সমান সাৱধানতাৰে আৰু নিৰপেক্ষতাৰে তদন্ত কৰা হ'ব লাগে।

ৰাজ্যিক কোষাগাৰৰ বিত্তীয় সংকটত কোনো ব্যক্তিগত পক্ষক তদন্ত কৰাৰ বাবে আৰক্ষীক পুঁজি যোগান ধৰাৰ অনুমতি দিয়াৰ কোনো যুক্তি নাই। এনে তদন্তৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় ব্যয় পূৰণৰ বাবে ৰাজ্যখনৰ বিত্তীয় সম্পদ বৃদ্ধি কৰাটো কাৰ্যপালিকাৰ লক্ষ্য। এনে কৰাত ব্যৰ্থ হ'লে, অভিযোগকাৰীক তদন্তকাৰী বিষয়াজনক পুঁজি যোগান ধৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়াৰ কোনো ভিত্তি নাই। আগ্ৰহী ব্যক্তিগত পক্ষৰ দ্বাৰা এনে পুঁজি যোগান ধৰিলে সংহিতাত বিবেচনা কৰা তদন্তক কলুষিত কৰিব। এক কলুষিত তদন্ত হৈছে ফৌজদাৰী ন্যায়ৰ গৰ্ভপাতৰ পূৰ্বসূৰী। সেয়েহে, তদন্ত কৰাৰ বাবে আৰক্ষীক বিত্তীয় সাহায্য প্ৰদান কৰিবলৈ ব্যক্তিগত পক্ষসমূহক অনুমতি দিয়া এক দৃষ্টান্ত সৃষ্টি কৰাৰ যিকোনো প্ৰচেষ্টাক আগতীয়াকৈ দমন কৰিব লাগে। এনে কোনো দৃষ্টান্তই ন্যায়িক অনুমোদন লাভ কৰিব নোৱাৰে।

যদি বিতৰ্কিত ৰায়বোৰৰ অনুমতি দিয়া হয়, ই এক অসুৰক্ষিত দৃষ্টান্ত স্থাপন কৰিব। সেয়েহে আৰক্ষীক পুঁজি যোগান ধৰাৰ বিচাৰাধীন ৰায়সমূহ থকা নিৰ্দেশনাবোৰ আমি একাষৰীয়া কৰিছো।

এচ.ভি.কে.

আপীলৰ অনুমতি।

-

অনুবাদ: ড. অৰ্চ্চনা দেৱী, কনিষ্ঠবৰ্গ অনুবাদক

অনুবাদ শাখা, গৌহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়

DISCLAIMER

The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.